

4/040/2004

Valtioneuvoston kanslialle

SUOMEN AKATEMIAN LAUSUNTO PROFESSORI HEIKKI YLIKANKAAN
VALTIONEUVOSTON KANSLIALLE TEKEMÄN SELVITYKSEN TOIMENPIDE-
EHDOTUKSISTA

Professori Heikki Ylikangas on tehnyt valtioneuvoston kanslian pyynnöstä selvityksen, jonka taustalla on Elina Sanan marraskuussa 2003 julkaistu kirja "Luovutetut – Suomen ihmisluovutukset Gestapolle" ja tasavallan presidentti Tarja Halosen saama kirje Simon Wiesenthal -keskukselta. Professori Ylikankaan selvityksestä käy ilmi, että Suomessa on tutkittu luovutettujen ja sotavankien kohtaloita vähemmän kuin monissa muissa maissa. Selvityksensä kolmannessa luvussa professori Ylikangas pohtii erilaisia toimenpide-ehdotuksia kysymällä, riittääkö aihepiiriä jo nyt valaiseva tutkimustyö vai tarvitaanko erikseen käynnistettävää projektia. Hän vastaa kysymykseen tarkastellen jo tehtyä tutkimusta seuraavien aihepiirien kautta:

1) Poliisilinjan luovutuksista jatkosodan ajalta on professori Ylikankaan mukaan tehty runsaimmin tutkimusta, mutta luovutuksista olisi saatavissa enemmän tietoa. Erityisesti luovutettujen ja heidän myöhempien kohtaloidensa selvittäminen vaatii tutkimusta ja asiasta on myös saatavissa paljon aineistoa. Päätöksenteon oikeudellinen tausta ja hallintokoneiston toiminta on myös suhteellisen helposti selvitettävissä mutta toistaiseksi aiheesta on tehty vain suppea selvitys.

2) Sotilaslinjan luovutusten suhteen nykyinen tutkimustilanne on professori Ylikankaan mukaan huonompi kuin poliisilinjan osalta. Oikeudellinen ja hallinnollinen prosessi päätöksenteossa on epäselvä, samoin kuin tiedot siitä, keitä ja missä tarkoituksessa mistäkin sotavankileiristä luovutettiin ja kuinka valinnat tehtiin. Luovutettujen sotavankien myöhemmät kohtalot ovat lähestulkoon selvittämättä.

3) Sotilaslinjan luovutusten alakysymyksenä on Suomen armeijassa taistelleitten heimosoturien vaiheet, jotka professori Ylikankaan mukaan ansaitsevat selvittämisen. Käsiteltävään aiheeseen liittyvät erityisesti ne virolaiset ja muiden suomensukuisten kansojen edustajat, jotka vapaaehtoisina värväytyivät Suomen armeijan yksikköihin.

4) Sotilaslinjan luovutusten alakysymyksenä ovat myös vankileirikuolemat, jotka jatkosodan tutkimustarpeiden tärkeysjärjestystä arvioidessa asettuvat professori Ylikankaan mukaan ensimmäiselle sijalle, jos mittapuuksi otetaan ihmisen kuolema. Professori Ylikankaan mukaan tällä hetkellä tiedetään vain lukumäärät ja jotakin niistä, jotka tulivat ammutuiksi.

Suomen Akatemia katsoo professori Ylikankaan pätevästi argumentoidun esityksen perusteella, että nykyinen tutkimustieto aihepiireistä ei ole riittävää ja että normaalien akateemisten kanavien kautta syntyvä tutkimus ei riitä kattamaan tutkimustarpeita. Suomen Akatemia toteaa kannanottonaan, että kansankunnan historian kipeiden murrosvaiheiden tutkimiseksi olisi syytä ryhtyä entistä päättäväisempiin toimenpiteisiin. Akatemian mielestä tämääntapaisten asioiden selvittäminen kuuluu sivistysvaltion normaaliin toimintakenttään. Kansallinen ja kansainvälinen keskustelu eettis-oikeudellisine näkökohtineen tarvitsee tuekseen asioiden tieteellistä tutkimusta.

Esitykset tutkimusprojektien perustamiseksi

Professori Ylikangas esittää vähintään yhden erityisen tutkimusprojektin perustamista edellä mainittujen aihepiirien tutkimustarpeiden tyydyttämiseksi.

a) Professori Ylikankaan esittämä erityinen tutkimusprojekti käsittäisi ainakin siviili- ja sotavankien luovutukset Saksalle ja heti sodan jälkeen Neuvostoliitolle. Tähän esitetään kolmen vuoden ajaksi kokeneen tutkijan johtamaa nelihenkistä tutkimusryhmää (johtaja + kolme tutkijaa), jolla olisi käytössään neljä tutkimusavustajaa. Kolmivuotinen tutkimusprojekti käsittäisi siten yhteensä 24 tutkijatyövuotta.

b) Professori Ylikangas esittää myös sitä vaihtoehtoa, että tutkimusprojekti ulotetaan koskemaan kohdan a) lisäksi myös Suomen ottamien ja Neuvostoliittoon joutuneiden suomalaisten sotavankien kuolemia. Hankkeen laajentaminen tähän tematiikkaan edellyttäisi hänen mukaansa kohdassa a) esitettyjen henkilöresurssien lisäksi kolmeksi vuodeksi yhtä tutkijaa ja kahta tutkimusavustajaa. Tämä laajennus merkitsisi siis yhteensä yhdeksän tutkijatyövuoden lisäystä.

c) Edellisten hankkeiden lisäksi professori Ylikankaan mukaan inkeriläisten kohtaloiden tutkimus edellyttää erillisen tutkimushankkeen perustamista. Inkeriläisiä käsittelevä tutkimus ei sovi professori Ylikankaan mukaan sellaisenaan tehtäväksi samalla metodilla kuin jo mainitut vaihtoehdot eikä sovi niiden jatkeeksi ilman tuntuvaan resurssien lisäystä. Inkeriläisten kohtaloiden selvittämiseksi professori Ylikangas esittää kolme tutkimuslinjaa, jotka sisällytettäisiin yhteen ja samaan projektiin. Hankkeen toteutus vaatisi yhteistyötä venäläisten tutkijoiden kanssa ja mahdollisesti esimerkiksi Joensuun ja Petroskoin yliopistojen yhteistyötä. Inkeriläishankkeen osalta professori Ylikangas ei esitä tarkempaa arvioita tutkimusprojektin pituudesta tai sen vaatimista henkilöresursseista.

Professori Ylikangas ei tarkemmin arvioi eri vaihtoehtojen vaatimia kustannuksia eikä esitä suoraan, miten ehdotetut tutkimushankkeet tulisi organisoida. Hankkeiden toteuttamisen vaatimia kokonaiskustannuksia on näin ollen vaikea arvioida. Suomen Akatemia pitää esitettyjä arvioita hankkeiden a) ja b) vaatimista voimavaroista realistisina. Suomen Akatemia arvioi, että professori Ylikankaan esittämät kaksi ensimmäistä tutkimushanketta (luovutukset ja sotavankikuolemat) olisivat pelkästään palkkakustannuksiltaan (sisältäen sivukulut) – tutkijoiden koulutuksesta ja palkkatasosta riippuen - vähintään 1,5 miljoonaa euroa. Lisäksi rahoituksen tulisi kattaa hankkeiden muut kustannukset (tilavuokrat, laitteet, matkat, tarvikkeet ml. tietokannan luominen). Koska professori Ylikangas ei esitä arviota inkeriläishankkeen vaatimista henkilöresursseista, ei hankkeen kustannusvaikutuksia voi arvioida.

Professori Ylikangas viittaa selvityksessään välttämättömään yhteistyöhön venäläisten tutkijoiden kanssa. Tämä koskee erityisesti inkeriläishanketta, mutta on tärkeää myös henkilöluovutuksia ja vankileirikuolemia tutkittaessa. Suomen Akatemia toteaa, että suomalaisilla tutkijoilla on nykyään luontevat ja toimivat suhteet venäläisiin tutkijoihin, joten tämä asia ei tuottane ongelmia. Yhteistyötä tehdään myös rahoittajaorganisaatioiden tasolla. Suomen Akatemialla on yhteistyösopimus Venäjän tiedeakatemian sekä tärkeimpien rahoittajaorganisaatioiden kanssa. Näitä kanavia voidaan hyödyntää myös kyseisissä projekteissa.

Tutkimusprojektin hallinnointi

Professori Ylikangas tarkastelee tutkimusprojektien hallinnointia lähinnä vain kirjoittaessaan vaihtoehdosta, joka käsittäisi sekä siviili- että sotilasluovutukset. Suomen Akatemia olettaa, että tutkimusprojektin hallinnollinen organisaatio olisi samanlainen, mikäli erillisprojekti sisältäisi myös sotavankikuolemat ja mikäli inkeriläishanke toteutettaisiin näiden lisäksi erillisenä tutkimusprojektina. Professori Ylikangas ehdottaa, että tutkimusprojektia johtaisi kokenut tutkija ja se asetettaisiin valtioneuvoston kanslian alaisuuteen. Työtä valvoisi ja ohjaisi valtioneuvoston nimittämä dosentti- tai professoritasoinen johtoryhmä. Johtoryhmä päättäisi myös tutkijoiden valinnasta. Johtoryhmän lisäksi asetettaisiin johtoryhmän jäsenistä koostuva suppeampi työvaliokunta, joka valitsisi tutkimusapulaiset.

Suomen Akatemian mielestä on olennaista, että tutkimushankkeen organisaatio on uskottava ja johtoryhmä tieteellisesti pätevä. Hankkeen mahdollinen organisoiminen valtioneuvoston kanslian alaisuuteen ei saa johtaa käsitykseen, että tutkimuksen tilaaja voi vaikuttaa tutkimustuloksiin tai niiden julkaisemiseen. Tämä on tärkeää tutkimuksen uskottavuuden kannalta.

Suomen Akatemia pitää kaikkia professori Ylikankaan selvityksessä esittämiä tutkimushankkeita ensiarvoisen tärkeinä ja erityisesti luovutuksiin ja sotavankikuolemiin keskittyvien hankkeiden toteuttamista kiireellisenä. Tutkimusprojektien toteuttaminen edistää maamme historiantutkimusta ylipäätänsä, mutta on erittäin tärkeää myös koko suomalaisen kulttuurin sekä maassamme käytävän poliittis-yhteiskunnallisen keskustelun avoimuuden ja demokraattisuuden kannalta.

Monipuolinen historialliseen totuuteen tähtäävä tieteellinen tutkimus hillitsee halua arvioida menneisyyden ratkaisuja nykyajan mittapuulla ottamatta huomioon historiallista tilannetta. Se myös ehkäisee historiankirjoitusta jäämästä pelkäsi menneisyyden päättäjien puolusteluksi ja pakottaa ottamaan avoimesti esille myös menneisyyden tekojen mahdolliset varjopuolet. Suomen Akatemian mielestä avoimessa ja demokraattisessa yhteiskunnassa on paikallaan osoittaa voimavaroja valtiollisen historian kohtalonhetkiin liittyvien, usein arkaluontoisina pidettyjen aihepiirien ja niihin liittyvien vaikeiden poliittisten ratkaisujen kriittiseen tieteelliseen tutkimukseen. Nyt, kun asia on saanut suurta julkisuutta sekä kotimaassa että ulkomailla ja herättänyt samalla vilkasta kansalaiskeskustelua, erityisten voimavarojen ja julkisen huomion osoittaminen näihin kysymyksiin on hyvin perusteltua.

Suomen Akatemia lähtee siitä, että tällainen kansallinen suurhanke on välttämätöntä toteuttaa normaalin tutkimusrahoituksen ja siihen liittyvän tutkijoiden ja heidän aihealueidensa välisen kilpailun ulkopuolella valtioneuvoston tai eduskunnan tähän tarkoitukseen erikseen osoittamalla rahoituksella. Suomen Akatemia ehdottaa alan tutkijoista ja asiantuntijoista koostuvan työryhmän asettamista tutkimusprojektien suunnittelua, organisoimista ja kustannusten arviointia varten. Suomen Akatemia ja erityisesti kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta tarjoaa mielellään asiantuntemustaan tutkimusprojektien organisoinnissa, tutkimushankkeiden arvioinnissa ja johtoelinten valinnassa, jos siihen katsotaan olevan tarvetta.

Hallituksen varapuheenjohtaja

Markku Karlsson

Yksikön johtaja

Liisa Savunen

